

Дьолог О.С.

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

М. Харків, Україна

e-mail: Olha.Doloh@hneu.net

РОЛЬ АУДІЮВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Сучасне соціально-економічне становище в Україні потребує високих вимог до якості вищої освіти, знань спеціалістів усіх галузей господарства і рівня їхньої професійної компетентності. Особливої значущості набувають пошуки нових мовних стратегій для підвищення ефективності навчання української мови іноземців. Студенти-іноземці, що навчаються у вищих навчальних закладах України, повинні оволодіти українською мовою для спілкування в різних галузях (навчальній, професійній, суспільно-політичній, соціально-культурній, побутовій). Основною метою навчання для них у цьому випадку є використання української мови в процесі оволодіння своєю спеціальністю.

Навчання іноземних студентів потребує особливої організації навчального процесу, ретельного відбору навчального матеріалу, шляхів його презентації, організації засвоєння матеріалу. На сьогодні основним у навчанні іноземних студентів є функціонально-семантичний підхід до відбору й організації навчального матеріалу, що забезпечує оптимальну реалізацію поставленої мети – спілкування українською мовою в професійній сфері. Принцип методичної доцільності дозволяє основну увагу приділяти засвоєнню, закріпленню й активізації найбільш вживаних граматичних конструкцій.

«Українська мова як іноземна» вивчається студентами-іноземцями на підготовчому відділенні. Метою вивчення цієї дисципліни є формування у студентів з інших країн комунікативно-мовленнєвих умінь і навичок, необхідних їм для спілкування в навчально-професійній, суспільно-політичній та соціально-культурній сферах. У процесі опанування української мови як нерідної найважливішого значення набуває навчання на підготовчому факультеті, оскільки саме в цей період закладається база для якісного засвоєння фонетичних, лексико-морфологічних і синтаксичних особливостей нової мови.

У лінгводидактиці проблемі навчання нерідної мови на початковому й середньому етапах присвячено праці С. Бархударова, Т. Вишнякової, Г. Городилова, С. Воробйової, Т. Дорофєєвої, Н. Зайченко, З. Ієвлевої, Р. Маковецької, О. Миролубова, Т. Мухіної, Г. Рожкової, Н. Соболевої та інших науковців та методистів. Дослідники розглядають методи й прийоми навчання, послідовність уведення матеріалу, систему вправ тощо.

Звичайно, особливої уваги набуває розвиток різних видів мовленнєвої діяльності студентів-іноземців. Метою даної розвідки є з'ясування ролі одного з видів мовленнєвої діяльності - аудіювання. Іноземні студенти, навіть оволодівши необхідним лексичним матеріалом та граматичною структурою української мови, не завжди можуть легко сприймати текст на слух. Тому питання ролі аудіювання на заняттях з української мови як іноземної залишається і сьогодні актуальним.

У широкому спектрі комунікативних потреб студентів-іноземців саме аудіювання лекцій зі спеціальності посідає перше місце, оскільки від успіху цієї найважчої рецептивної діяльності більшою мірою залежить результат усієї їх навчальної роботи. Саме тому всі наявні навчальні програми рекомендують викладачам-практикам приділяти цьому виду мовленнєвої діяльності належну увагу.

У процесі аудіювання виділяють словесне розуміння, яке спирається на мовленнєвий досвід учнів, та предметне розуміння, що спирається на їх життєвий досвід,

та знання ситуацій мовлення. При навчанні іноземної мови кінцевою метою є вироблення таких аудитивних умінь, при наявності яких не розчленовувалася б форма та зміст висловлювання, що сприймається.

Аудіювання є видом мовленнєвої діяльності, який виступає як цілі за засоби навчання іноземних студентів під час вивчення курсу «Українська мова як іноземна». Практика показує, що саме аудіювання викликає багато проблем у іноземних студентів, що вивчають українську мову. Однією за причин даної проблеми є відсутність у студентів основних психологічних механізмів сприйняття та розуміння іноземного мовлення на слух. Студенти певною мірою володіють механізмами сприйняття мовлення рідною мовою, але при цьому повного перенесення функціонування даних механізмів на іноземне мовлення, на жаль, не відбувається. Ці механізми необхідно формувати заново.

При аудіюванні іноземні студенти зустрічаються з цілим комплексом труднощів, серед яких варто назвати:

- несформованість слухової рецепції через недостатній розвиток фонематичного слуху;
- недостатній розвиток прогностичних умінь;
- невміння швидко та адекватно проводити смислово обробку сприйнятої на слух інформації.

Усе це призводить до нерозуміння та несприйняття почутого повідомлення. Звичайно, такі проблеми чинять негативний вплив на формування в іноземних студентів навичок говоріння, читання, писання.

Аудіювання відносять до рецептивних видів мовленнєвої діяльності, оскільки такий вид спрямований на сприйняття, розуміння та інтерпретацію почутого мовлення. Аудіювання – це розуміння сприйнятого на слух мовлення. Воно представляє собою перцептивну розумову мнемотичну діяльність. Перцептивною такою діяльністю можна назвати, тому що вона передбачає сприйняття. Розумовою – тому що її реалізація пов'язана з основними розумовими операціями (аналізом, синтезом, індукцією, дедукцією, порівнянням, абстрагуванням, конкретизацією тощо). Мнемотичною – тому що відбувається виділення та засвоєння інформативних ознак, формування образу, впізнавання в результаті порівняння з еталоном, що зберігається в пам'яті. [1, с. 35]

Аудіювання неможливо повністю автоматизувати, а лише частково – на рівні впізнавання фонем, слів і граматичних конструкцій. Цей вид мовленнєвої діяльності має незворотний характер, оскільки повідомлена інформація, як правило, не повторюється. Внаслідок цього частина інформації втрачається і залишається неусвідомленою.

Аудіювання має складну внутрішню структуру, що відрізняє його від інших видів мовленнєвої діяльності. У методиці виділяють чотири основні механізми аудіювання, які перебувають між собою у взаємозв'язку та взаємодії:

- механізм оперативної пам'яті (Сприяє утримуванию в пам'яті почутої інформації. Це короткі речення. Внаслідок отримання досвіду з'являється здатність утримувати в свідомості «смислові шматки».);
- механізм вірогідного прогнозування. (Розвиток оперативної пам'яті допомагає розвивати механізм вірогідного прогнозування. Почувши частину речення (або повідомлення), іноземні студенти можуть прогнозувати його закінчення. Вірогідне прогнозування та оперативна пам'ять забезпечують в процесі аудіювання «синтез одночасності» [2, с. 17].);
- механізм довготривалої пам'яті (Сприяє впізнаванню слів, розумінню структури речення, його значення.);
- механізм усвідомлення (Представляє собою складний процес розумової трансформації словесної інформації в образну. Під час аудіювання наряду з процесом розуміння вступає в дію і процес запам'ятовування.).

Аудіювання виступає як мета/ і як засіб навчання, що дає можливість оволодівати звуковою реалізацією мови, котра вивчається, її фонемним складом та інтонацією (ритмом, наголосом, мелодикою). Через аудіювання відбувається засвоєння лексичного складу мови та її граматичної структури. Водночас аудіювання полегшує засвоєння навичок говоріння, читання, писання, що є однією з головних причин використання аудіювання як допоміжного, а іноді й основного засобу навчання цим видам мовленнєвої діяльності.

Важливим у ході вивчення української мови студентами-іноземцями представляється розрізнення комунікативного аудіювання та навчального аудіювання. Комунікативне аудіювання є метою навчання і представляє собою складне мовленнєве уміння сприймати інформацію на слух під час її одноразового відтворення. Такий тип аудіювання визначається загальними завданнями залежно від етапу вивчення мови.

На початковому та на середньому етапі навчання української мови як іноземної (підготовче відділення) навички аудіювання формуються на базі лексико-граматичного матеріалу, що вивчається за навчальною програмою. На подальших етапах навчання розвиваються уміння сприймати на слух неадаптовані тексти різних стилів. Таким чином, на цьому етапі закладаються основи усного мовлення українською мовою. Результатом навчання є розуміння усного мовлення і розвиток здібностей розуміння на слух навчальних дисциплін. Поступово уміння сприймати тексти на слух реалізується в здібностях іноземного студента брати участь у спілкуванні на фахові теми.

Аудіювання як засіб навчання забезпечує знайомство іноземних студентів з новим мовним та мовленнєвим матеріалом, виступає як засіб формування навичок і умінь у всіх інших видах мовленнєвої діяльності, сприяє підтриманню досягнутого рівня володіння мовою, формує аудитивні навички.

Провести чітку межу між аудіюванням як метою та аудіюванням як засобом навчання досить складно, оскільки в реальній практиці ці дві функції тісно пов'язані. Важливою умовою під час формування навичок аудіювання є мотивація. Якщо іноземний студент відчуває потребу слухати, це призводить до максимальної мобілізації його психічного потенціалу: внаслідок цього загострюються слух та увага, підвищується інтенсивність розумових процесів. Для створення мотивації навчання української мови як іноземної важливим є правильний підбір аудіотекстів.

Залежно від конкретних навчальних завдань і за ознакою повноти розуміння інформації розрізняють два види аудіювання:

- аудіювання з повним розумінням почутого;
- аудіювання з розумінням основного змісту почутого.

Для початкового етапу навчання студентів-іноземців важливим є аудіювання з повним розумінням тексту.

При цьому обов'язково передбачається відсутність у тексті незнайомої лексики, яка могла б бути перешкодою під час сприйняття. При аудіюванні тексту з розумінням основного змісту студент повинен прагнути зрозуміти текст в цілому. Текст має певний відсоток незнайомих слів, проте це не перешкода, оскільки незнайомі слова не є ключовими.

Для розвитку навичок аудіювання на заняттях з української мови як іноземної використовуються різноманітні типи тренувальних вправ. Існують різні підходи до виділення типів аудитивних вправ. Деякі методисти поділяють аудитивні вправи на підготовчі та мовленнєві. Підготовчі вправи такого типу спрямовані на подолання однієї, штучно виділеної проблеми. Це перша сходинка на шляху до формування мовленнєвого уміння.

На заняттях з української мови як іноземної використовуються також вправи на впізнання та розрізнення різних звуків у словах, лексичних одиницях, граматичних формах. Мета таких вправ – розвиток фонематичного слуху іноземного студента.

Можемо навести приклад кількох типів таких вправ:

- прослухайте слова і підійміть руку, якщо в слові звучить глухий/дзвінкий звук: *фаза – ваза, там – дам, жар - шар*;
- прослухайте слова і підійміть руку, якщо в слові звучить твердий/м'який звук: *дим – дім, син – синь, кит – кіт*;
- прослухайте слова і підійміть руку, якщо почули слово істоту (або неістоту): *економіка - економіст, деканат – декан, лікарня – лікар*.

Корисними на етапі підготовки до аудіювання є вправи на розрізнення граматичних явищ. Наприклад, іноземним студентам пропонується навчитися розрізняти на слух слова: *фізика, фізик; економіка, економіст, економічний*.

Поступово завдання можуть ускладнюватися і студентам пропонується робота з з використанням зорової наочності: (наприклад, вибрати один із запропонованих малюнків, що відповідає словесному описанню; прослухати текст і знайти відмінності між змістом тесту та зображенням на малюнку).

Під час заняття варто використовувати вправи на розвиток оперативної пам'яті студентів (наприклад: прослухати ряд слів, словосполучень, речення, кілька речень та повторити їх; прослухати два варіанти повідомлення та визначити, що додалось і що зникло в другому варіанті).

Вправи, спрямовані на розвиток механізму вірогідного прогнозування, також сприяють розвитку навичок сприйняття тесту на слух. Серед таких вправ можемо запропонувати, наприклад, такі: закінчити речення відповідно до прочитаного (прослуханого) тексту; прослухати назву тексту і визначити можливий зміст повідомлення; прослухати початок і середину тесту та вибрати доречний варіант закінчення із запропонованих викладачем закінчень (або придумати закінчення самостійно).

Різноманітні вправи, спрямовані на роботу з текстом, виконуються студентами із зацікавленням і у такий спосіб підвищують мотивацію сприйняття тексту на слух.. Студентам, наприклад, пропонується такі вправи: вибрати заголовок із запропонованих викладачем; дати назву повідомленню; поділити повідомлення на частини; скласти план тексту; визначити основну думку; закінчити текст; визначити можливий зміст тексту за планом або за ключовими словами; подивитися на ключові слова та визначити тему, якій присвячено аудіотекст, а потім прослухати цей текст та перевірити правильність своєї відповіді.

Таким чином, проблема ефективності навчання аудіюванню є однією з найактуальніших на сьогодні. Аудіювання є складовою спілкування, саме з нього починається оволодіння усною комунікацією. Володіння таким видом мовленнєвої діяльності як аудіювання дозволяє іноземному студенту зрозуміти те, що йому повідомляють й адекватно реагувати на почуте, дозволяє студенту правильно оформити свою відповідь співрозмовнику, що і є основою діалогічного мовлення. Важливість розвитку навичок аудіювання неможна недооцінювати. Саме тому зазначена тема потребує подальшого ретельного дослідження.

Література

1. Васецкая Л.И. Концептуальная модель обучения профессиональной речи иностранных студентов нефилологического вуза / Л.И. Васецкая // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. – 2014.— №1. – С. 35-38 .
2. Чернова А.В. Инновационные подходы при обучении украинскому языку как иностранному / А. В. Чернова // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» – 2012. – Т.25 (64). – № 1. Часть 2. – С. 16 -21.